

**ГРАМАТЫЧНАЕ ВЫРАЖЭННЕ ЭПІТЭТАЎ У ТЭКСТАХ ЗБОРНІКА “ВЯНОК”
М. БАГДАНОВІЧА**

А.Э. Шпакоўская, 10 клас

Навуковы кіраўнік – Н.У. Магер, настаўнік

Ліцэй установы адукацыі “Палескі дзяржаўны ўніверсітэт”

Марфалагічная класіфікацыя эпітэтаў мяркуе падзел мастацкіх азначэнняў па іх часцінамоўнай прыналежнасці. Тыповымі выразнікамі эпітэта прызнаюцца прыметнік, назоўнік-прыдатак, дзеепрыметнік, займеннік-прыметнік.

У сучаснай лінгвістыцы пры фармальным падыходзе да азначэнняў эпітэт разумеецца шырока, па гэтай прычыне ў склад эпітэта трапляюць дзеепрыслоўі, лічэбнікі і іншыя часціны мовы.

Прадметам непасрэднага даследавання ў нашай працы з’яўляецца эпітэт, прадстаўлены прыметнікам, дзеепрыметнікам, назоўнікам (гл. табл.).

Табліца – Марфалагічнае выражэнне эпітэта ў тэкстах зборніка “Вянок” М.Багдановіча

№ п/п	Па спосабу выражэння	Колькасць	Працэнтныя суадносіны
1.	Прыметнікі	250	89%
	адносныя	13	4,6%
	якасныя	235	83,7%
	прыналежныя	2	0,7%
2.	Дзеепрыметнікі	31	11%
3.	Назоўнікі (простыя прыдаткі)	2	0,7%

Разгледзім выражэнне эпітэта падрабязней.

1. Эпітэты, выражаныя якасным прыметнікам (235 адзінак; 94 % ад агульнай колькасці прыметнікаў)

Якасны прыметнік – асноўны разрад, які рэпрэзентуе эпітэт; утрымлівае інфармацыю пра вобразнае ўяўленне прыкметы, якое ўзбагачаецца аўтарскім сэнсам. Здольнасць звычайнага, лагічнага прыметніка пераходзіць у эпітэт тлумачыцца часта ўзбагачэннем яго семантыкі экспрэсіўнымі, стылістычнымі адценнямі значэння, незвычайным кантэкстным асяроддзем і г.д. Адзначым, што прыметнік у Багдановічавых тэкстах набывае важную асаблівасць: наданне аб’екту той ці іншай уласцівасці праводзіцца паэтам сітуацыйна і аказіянальна - адтуль нечаканы новы сэнс.

Зіхацяць маёй кароны *Залатыя* рожкі... “Змяіны цар” [1, с.23]

Знічка коціцца *агністаю* слязой.. “Цёплы вечар, ціхі вечар, свежы стог” [1, с.27]

Ціха по мягкай траве *Сінявокая* ноч прахадзіла; “Ціха па мягкай траве” [1, с.34]

Стылістычная функцыя эпітэтаў, выражаных якаснымі прыметнікамі, складаецца ва ўдакладненні, часцей эмацыянальным, той сітуацыі, у якой знаходзіцца лірычнае Я паэта. Выражэнне цэласнага складанага эмацыянальнага стану, шмат у чым супярэчлівага і парадаксальнага, - асноўная мэта выказвання Багдановіча.

2. Эпітэты, выражаныя адносным прыметнікам (нярэдка яны развіваюць у кантэксце якасны сэнс) (13 адзінак; 5,2 % ад агульнай колькасці прыметнікаў).

Цёмнай, *люстранай* ракі; “Ціха па мягкай траве” [1, с.34]

Я пад яе *зімовай* маскай – пад снегам – бачу твар вясны. “Кінь вечны плач свой аб старонцы!” [1, с.76]

У большасці выпадкаў назіраецца аказіянальная спалучальнасць, яна абумоўлівае семантычную трансфармацыю эпітэта. Адносныя прыметнікі развіваюць якасныя значэнні, таму можна гаварыць пра іх значэнні, якія рэалізуюцца ў функцыі эпітэта, як пра пераходныя паміж адносным і якасным.

3. Эпітэты, выражаныя прыналежным прыметнікам (2 адзінкі; 0,8% ад агульнай колькасці прыметнікаў).

І цягам доўгія часіны,

Дзявочыя забыўшы сны.. “Слуцкія ткачыхі” [1, с.55]

Пры разнастайнасці аўтарскіх эпітэтаў, прыведзеных вышэй, адзначым адну асаблівасць - практычна ўсе яны, нягледзячы на ўмоўны падзел іх па разрадах прыметнікаў, змяняюць сваё значэнне ў кантэксце, атрымліваюць якасную семантыку.

4. Эпітэты, выражаныя дзеепрыметнікамі (31 адзінка; 11% ад агульнай колькасці).

Звычайна дзеепрыметнік у якасці эпітэта ўжываецца ў сваёй тыповай сінтаксічнай функцыі і мае вобразную прыроду. Калі ж ён пачынае функцыянаваць як моўная адзінка з сінтаксічна злучаным лексічным значэннем, зразумелым у пэўным кантэксце, у наяўнасці яго падкрэслена аказіянальнае ўжыванне - ён становіцца эпітэтам у поўным сэнсе гэтага слова:

Месяц белы *заплаканы* свеціць... “Над возерам” [1, с.22]

Ці ж загубіў *пльвучы* сон 3 чырвоных макаў свой вянок? “Блішчыць у небе зор пасеў” [1, с.26]

Можа там-то душа *нарадаваная* Гэтак любоўна вянок з вас сплятае. “Плакала лета, зямлю пакідаючы” [1, с.33]

Зорак *дрыжачых* вянкi; “Ціха па мяккай траве” [1, с.34]

5. Эпітэты, выражаныя назоўнікамі (простым прыдаткам) (2 адзінкі; 0,7 % ад агульнай колькасці)

Назоўнікі ў ролі эпітэтаў - вельмі яркі сродак мастацкага маўлення, здольны з нечаканага боку ахарактарызаваць прадмет гаворкі.

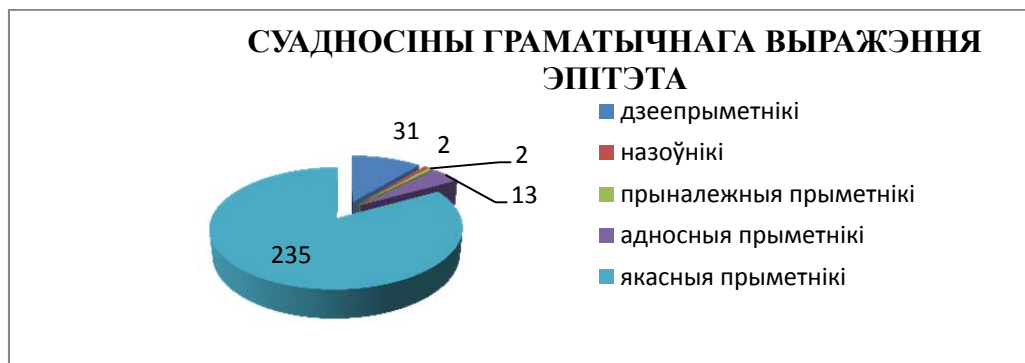
Добрай ночы, *зара-зараніца!* Ўжо імгла над зямлёю лажыцца... “Добрай ночы, зара-зараніца!” [1, с.28]

У *гутарках-казках* аб шасці, аб згодзе Сэрца навiн не пачуе. “Краю мой родны! Як выляты Богам...” [1, с.73]

Такім чынам, марфалагічны аспект класіфікацыі эпітэтаў перасякаецца з семантычным аналізам у сілу аказіянальнасці ўжывання розных часцін мовы.

Марфалагічная лінія тыпалогіі эпітэтаў паказала актыўнасць ужывання ў тэкстах М.Багдановіча ў якасці эпітэта дзеепрыметнікаў, назоўнікаў, розных разрадаў прыметнікаў. Як прыметнікі, так і назоўнікі і дзеепрыметнікі перажываюць у кантэксце твораў семантычную трансфармацыю, набываючы ў кантэксце якасную семантыку або здольнасць пэўна-пачуццёва адлюстроўваць своеасаблівасць сітуацыі ў яе ўспрыманні аўтарам (*заплаканы* месяц, *вочы збале-лыя*, *нахмураная* ноч, *зімовая* маска, *дзявочыя* сны).

У выніку статыстычнага аналізу моўнага матэрыялу высветлілася значная перавага эпітэтаў, выражаных прыметнікамі. Суадносіны аналізаваных часцін мовы, што становяцца эпітэтамi, адлюстраваны ў наступнай дыяграме:

Спіс крыніц літаратуры

1. Багдановіч М. Поўны збор твораў: У 3 т. / М. Багдановіч, – Мінск, Навука і тэхніка, 1992. – 752 с.